

Filosofická kosmologie 5 (Teilhard de Chardin)

Ladislav Hejdánek

◆ bytový seminář, česky, vznik: 22. 10. 1984

◆ private seminar, Czech, origin: 22. 10. 1984

Filosofická kosmologie 5 (Teilhard de Chardin) [1984]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1984-10-22 Filosofická kosmologie V (1)_05-1a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Víte, pochopitelně, když připustíme, že pes myslí, tak je to pak něco jiného, než když řekneme, že myslí jenom člověk. To už je rozdíl. Navíc, jestliže myšlení chápeme jenom jako pojmové, čili jenom to, co je nám známé, a neuznáme za myšlení třeba to, co provozoval ve svém duchu [nesrozumitelné] třeba člověk neandertálský – což není teda náš předchůdce, no, ale... Rozumíte, tak co to je, to myšlení? Musíme se o tom domluvit.

A podle mého soudu lze řešit situace i bez myšlení. To bych vám připustil, jestli jste mířil tímto směrem. No jo, ale jak? Jedině na zdařbůh. Bez myšlení není možné nějakým způsobem si promítnout možnosti budoucí. V podstatě k tomu rozhodování, k řešení situací patří, že si uvědomuji, jaká je situace, uvědomuji si, jaké jsou v ní možnosti skryté, to znamená budoucí možnosti, a co já můžu udělat zase v budoucnosti, abych dosáhl jedné a vyloučil druhé.

No, jestliže tohle dovedu nějakým způsobem předvídat nebo nějak tušit a na základě toho tušení se rozhodnout udělat spíše jednu věc než druhou, no tak to je jakési řešení na základě čeho? No, teď se musíme domluvit, už to je myšlení, nebo myšlení je ještě něco jiného? Tady je jakési tušení, tady je jakýsi odhad. No ale ten odhad vidíme u psa taky. Když pes pronásleduje třeba lišku nebo něco takového a ta běží po oblouku, tak ten pes neběží v jejích stopách, nýbrž kouká ji nadběhnout, snaží se jet po těživě. No, to je jako po úvaze, ale nepochybně nemá ponětí o tom, že nejkratší spojnice je, nebo že je nejkratší, když nepůjde po její cestě, po její stopě, nýbrž když si to nadběhne.

Tahle úvaha se tam nedá předpokládat, a dělá to každý. Nebo když má pes nebo nějaké jiné zvíře běžet přes potok, tak se rozhlédne, orientuje se, kde je potok nejužší a tam přeskočí, aby se nemuselo zmáchat. No, to je taky, my to můžeme *interpretovat*, že je to po úvaze, ale to tam žádná úvaha není, to ten pes vidí před sebou, je mu to jasné, jemu se to přímo ukazuje jako nejvhodnější cesta. My to můžeme *interpretovat*, ovšem do psa nevlezem, čili je to myšlení, není to myšlení? To je otázka *terminologická*. Musíme si přesně říct, odkud kam je to myšlení podle nás. Co už uznáme za myšlení a co ještě ne. Ale mně se zdá, že bez myšlení, když ho budeme brát velmi široce, je jediná možnost řešení na zdařbůh. Jiný hlas: Člověk musí promyslet tu možnost, že v tom, o čem mluvíte jako o tušení, tedy že je pouhé tušení, tak to, co někdo může mít tu schopnost provést sebereflexi a *verifikovat* vzhledem k té budoucnosti, přičemž si to vlastně prodlouží a vzhledem k tomu odhadu může na základě tohoto myšlení dojít k tomu, aby to nebylo na zdařbůh, ale přímo k té věci. Zdá se, že je ještě jeden způsob, kde tyhle věci se konají velice zhuštěně a ta *verifikace* prochází bez takového dlouhodobého, *racionálního* a do určité míry *neaktuálního* myšlení, že ten člověk je, takřčeno, blízko u věci. Je-li blízko u věci, nemůže tedy, nebo to, že je blízko u věci, to je zárukou, že v tom je ta pravost i toho budoucího.

Hejdánek: O pravosti se tady vůbec nedá mluvit, o záruce se nedá vůbec mluvit, poněvadž záruka je možná jedině tam, kde je *diskurzivní* myšlení. Jakápak záruka existuje pro psa nebo pro dešťovku? Záruka nebo pravost? To se tam neplatí, tyhle pojmy tam nelze zavádět.

A co jste myslel tím velice zhuštěným? Tušení se vám nelíbí, tak *intuice*? No jistě, jsou jakési odhady, jenomže právě se neví jak a která a nemá to žádnou kontrolu, nemá to žádné záruky, žádné *garance*. Je to prostě zkouška, omyl a něco je zachováno ve vzpomínce nebo ve zkušenosti takzvané, což je zase ještě nějaká primitivní zkušenost, neformulovaná. No ale co se dá o tom říct? A zejména když se o tom budeme bavit, tak co od toho čekáme?

Jiný hlas: Když se blíží bouřka, říkáte, třeba myslíme s tímto odhadem z různých znaků, jestli si to nějak dedukujeme a dáváme to dohromady. Indián, když se blíží bouřka, tak on to ví z toho, co visí ve vzduchu, z té atmosféry, a ta bouřka skutečně přijde, protože on ještě žije v té přírodě natolik, že sice *nereflektuje*, ale přitom ví, že ta bouřka přijde a zařídí se podle toho. A já myslím, že tady ta otázka té pravosti a nějaké záruky přichází do hry, protože to se buď osvědčí, nebo neosvědčí tím, že ta bouřka přijde, nebo nepřijde. Ona přijde většinou.

Hejdánek: Ovšem když řeknete, že to visí ve vzduchu, tak to je přece šílená metafora. Co visí ve vzduchu? Nic tam nevisí. Prostě indián má bolesti v kolenou třeba. To náš dědek někde tady ve výměnku má taky bolesti a taky odhadne, že přijde bouřka nebo něco takového. Prostě to jsou určité zkušenosti, které my už vůbec neinterpretujeme, ale máme je taky, jenomže my jich neužíváme. Fakt je, že je nám blbě, bolí nás hlava, motá se nám hlava, a jediné, co nám může ještě v některých chvílích, když je to příliš silné, se jdeme kouknout na barometr a on klesl. No jo, no tak to je jasné, tak je nám blbě.

Ale usuzovat, jestli bude pršet nebo nepršet, to znamená být trošku v kontaktu s tím, co se děje kolem, nebydlet v městě, kde člověk nevidí vůbec na nebe takřka, vidět, jak vypadají oblaky, odkud vane vítr a takovéhle věci a tohle dávat dohromady. To je to, čemu se říká „visí to ve vzduchu“. Ale to jsou konkrétní věci, na které je třeba dávat pozor a z nich potom vyvozovat nějaké závěry. To je to, co dělá ten indián. Přece mi nechcete říct, že visí ve vzduchu, to je jako když indián stopuje, tak tam prostě antilopa, tam prostě mu visí na trávě. Vždyť to není pravda, on přesně ví, že tadyhle je pošlapaná tráva, támhle ulomená větvička a to si dává dohromady. Pro něj to nevisí ve vzduchu, to je prostě poetický výraz, ale fakticky ten indián myslí neobyčejně precizně, byť ne pojmově.

Jiný hlas: Pokud se to skutečně ovšem týče určité...

Hejdánek: No jistě, to já znám. To on bezpochyby...

Jiný hlas: Mně stačí, ale to se počítá, pokud je to část zkušenosti.

Hejdánek: No jistě, ale že to není něco, co ve zkušenosti prostě nepoznáš. Jistěže bez zkušenosti... no, to já nepopírám, ale že se k tomu poznatku v budoucnosti nedobral přes nějaké reprezentace nebo něco takového.

Jiný hlas: To by se těžko dalo asi prokazovat, jako vůbec všechny negativní se vždycky těžko prokazují.

Hejdánek: No ale koneckonců ti indiáni se mezi sebou můžou mýlit, oni se můžou dohadovat, jak bude zítra, pohádají se, protože jeden říká takhle a druhý takhle. A přitom, jak se pohádají, tak každý říká důvody, proč on se domnívá, že to bude takhle. Mezi námi, neříkejte mi, že tam je mezi nimi vzácná jednota, že všichni jako jeden duch nebo jako jedna mysl prostě vědí, že bude bouřka a všichni vědí, že druhý den bude hezky. To naopak, někteří odhadují lépe, druzí méně, protože ti starší jsou většinou zkušenější.

Jiný hlas: Oni tam mají většinou nějakého šamana, který má...

Hejdánek: No tak ovšem, ten šaman musí být zkušenější, jinak ho teda vypískají.

Jiný hlas: Teď se dostáváme k takovému problému zase z jiného soudku, jestli se to nezačíná něco jiného, ale...

Hejdánek: Ne něco jiného, to je dobře, že začínáte, jenom jestli to nebude zas tak daleko tomu, o čem tady byla řeč.

Jiný hlas: My jsme si tady vykázkali dneska, že člověk jako bytí člověka, přestože je v podstatě nebo víceméně podobné bytí světa, není založené v bytí světa, že má svůj vlastní základ. Že není podmínkou...

Hejdánek: To je velmi nepřesně řečeno, ale možná, že to nebude vadit. Ne svůj vlastní základ, to by znamenalo, že má všechno svůj vlastní základ. Nikoli, ten základ je stejný, ale že má k němu svůj vlastní přímý vztah. Že je založeno, že je zakotveno v tom základě samo, nikoli přes nějaké prostřednictví. To beru, ale ten základ není jeho a nepatří nikomu jinému.

Jiný hlas: A pak jsme si dále vykázkali to, že dnes žijeme v situaci, kdy už ten intencionální předmět natolik splynul se světem, že o tom reálném předmětu se nedá hovořit. A když jsme si teda vykázkali, že bytí člověka je založeno ve vlastním vztahu k tomu původnímu bytí, není teď potřeba vykázkat, že i ten svět má na člověku nezávisle...

Hejdánek: No to jistě ano, to je vskutku problém. To je téma našeho semináře tento semestr, když se zabýváme kosmologií. Tam vlastně celá ta věc, proč dneska tohle děláme, je proto, abychom si ukázali, jakým způsobem je kosmos zakotven v bytí. To ano, plně beru. Literárně řečeno, co jsem teď řekl k tomu, no ale prostě je to tak asi přibližně, *cum grano salis*.

Jiný hlas: Můžu se ještě přimluvit. Tady byla řeč o Schelerovi, o základu věcí. A u Heideggera bylo

citováno, že svět není příroda, dějiny, ale i bytí, v podstatě ne jako součást světa, ale ke světu, i když se řekne svět, tak do toho je míněno i bytí.

Hejdánek: On tam neříkal bytí, on tam říkal *Weltgrund*.

Jiný hlas: Tak jsem se chtěl zeptat, jestli u toho Schelera ten základ věcí vykazuje jakousi stejnou strukturu, že je situován ne ve světě, ale že ke světu patří. Jestli je tam podobně to míněno, nebo je v tom rozdíl?

Hejdánek: Ke světu patří, to by neřekl ani Heidegger. On neříká, že tam ke světu patří, ale že když míníme svět, tak míníme vždycky také *Weltgrund*, tedy základ světa, a vztah toho základu ke světu. Že tedy není to tak, že by tady byl svět a k němu patřily různé ještě hospodářské stavení jako bytí nebo *Weltgrund* nebo něco takového, ale je to spíš naopak, že tady je ten *Weltgrund* a k němu patří potom také *Welt*. A podobně je to u Schelera, tedy že základ věcí je něco, bez čeho věci nemohou být věcmi, ne tak, že věci tím, že jsou, tak automaticky mají nějaký svůj základ. Je to obráceně, veškerý důraz je položen na ten základ a bez toho základu by nebylo ani věcí, ani světa. A tedy v tomhle je v podstatě podobnost u Heideggera.

Jiný hlas: To jsem se špatně zeptal, "patří" jsem nechtěl takhle říct, když se to takhle vykazuje. V podstatě o to šlo, chtěl jsem vědět jenom toto.

Hejdánek: Jistěže jsou tam velikánské rozdíly mezi Schelerem a Heideggerem v souvislostech pojetí.

Jiný hlas: My jsme začínali s Heideggerem, s tím, že svět sám se ztrácí, a jak to říká Heidegger, na jeho místo že nastupuje model světa. Jak si to má člověk představit, že se ten svět může ztrácet? Pod tím modelem světa má být model světa jako intencionální předmět?

Hejdánek: No ale Heideggerovi to nemůžeme strkat do bot. To my si to interpretujeme tímto způsobem, ale není to tak, že by to říkal Heidegger. Pokud jde spíš o to, jak tomu rozumět vůbec, tak rozumět tomu, že svět se ztrácí. Když svět se ztrácí, tak to opravdu znamená, že se ztrácí svět, nebo se nám ztrácí? Nám se ztrácí ten svět. My ho nevidíme. My se na něj díváme prizmatem svých konstrukcí a vidíme ho jenom, jak se nám to hodí. Ale svět sám nám uniká. To není tak, že by tady přestal být ten svět, ale pro nás jako kdyby nebyl. My jsme pro něj slepí.

Jiný hlas: Já jsem si myslel "ztrácí" jako že tady byl a najednou se ztrácí. Spíš u toho je to ztracování fenomenálně.

Hejdánek: Čistě fenomenálně.

Jiný hlas: A takže my tuhle jistou ztrátu, která je neustálá, nahrazujeme něčím novým?

Hejdánek: Ne, to není, že nahrazujeme. My naopak jsme ten svět jako *fenomen* ovšem, nikoliv reálně, jsme vytlačili svými modelama. Ne, že bychom zaplňovali nějaké prázdno, které vzniklo po tom ztraceném světě. My jsme ho vytlačili, vytěsnili. My jsme dělali takové furt modely a jednáme ve smyslu těch modelů, že dokonce ten svět kolem nás přestal být tím reálným světem, že my jsme si to prostě všechno i vystavěli podle těch svých modelů. Takže my už takřka nepotkáme ten svět. My potkáváme všechnen ten předělaný svět podle těch našich modelů.

Jiný hlas: To je právě to, že ten svět bez těch našich modelů by nebyl světem. Pak bychom, kdybychom neměli modely, tak bychom nemohli hovořit o světě. O světě. Protože...

Hejdánek: To nevím. Protože archaický člověk žádné modely neměl a o světě mluvil.

Jiný hlas: No, ale je to v podstatě jiný svět, než o kterém pak hovoříme my.

Hejdánek: Jistě, naprosto jiný.

Jiný hlas: Lze říct jako podstatně jiný snad svět u toho archaického člověka a u člověka, který se ke světu vztahuje skrz modely. Já se teda domnívám, že by měl být.

Hejdánek: Jistě.

Jiný hlas: Nicméně mluvil o tom světě. No jo, ale mluvil v podstatě o něčem jiném. Teda lépe řečeno, dneska, jak tady bylo řečeno, v tom předpojmovém myšlení nelze hovořit o myšlení. To můžeme až my, ale nelze v předpojmovém myšlení hovořit o myšlení, stejně tak by nešlo hovořit podle mě u toho archaického... když my zavedeme nějak pojem světa přes naše modely, tak nemůžeme hovořit o světě u

toho archaického člověka, protože je to úplně něco jiného.

Hejdánek: To je sofistika. Připouštím, že nevědomá. Jde o tohle: když vám ukážu tenhle obrázek a řeknu, že to je bouřka, tak v jednom smyslu mám pravdu a v jednom smyslu nemám pravdu. V jednom smyslu mám pravdu, totiž že cílem malíře bylo dát na plátno cosi, co by v nás vzbudilo dojem, že je to začínající bouřka. Na druhé straně je to ale plátno a žádná bouřka. A v tomhle dvojím smyslu, nebo malému dítěti ukážete obrázek, a copak to je, a od malíčka ho učíte té blbosti, nebo všichni učíme, já jsem učil taky a mé děti to dělají zase dál, to je taková tradice, ukážou strašně blbý obrázek, že to vypadá jako pes, ale dítě se naučí říkat, že to je kravička. A ono to není ani pes, ani kravička, ono je to prostě blbý obrázek. Je to obrázek kravičky, ne kravička. A dítě se od malíčka učí říkat, že to je kravička, ne obrázek kravičky. No a to je to, co tady... Když jste řekl, že v archaickém myšlení nelze mluvit o myšlení, tak v jednom směru máte pravdu a v druhém směru nemáte pravdu. Nelze mluvit v archaickém světě o myšlení v tom smyslu, že aby se tam dalo v rámci archaického světa mluvit o myšlení, to jest aby archaický člověk mohl mluvit o myšlení, musel by dospět na určitou úroveň reflexe, která je možná pouze v rámci pojmového myšlení. Poněvadž mluvit o myšlení znamená vytvořit pojem myšlení. A to v archaických dobách možné není. Potud byste měl pravdu. Ale že my nemůžeme mluvit o myšlení v archaických dobách, no to můžeme, poněvadž my už totiž reflektovat umíme a my můžeme odhalit myšlení a jeho povahu u archaického člověka. Takže my v archaické době můžeme mluvit o myšlení, my. Ale ti archaičtí lidé nemohli, protože neměli potřebný pojmový aparát. Čili tam je podobná dvojznačnost, jako je u toho obrázku té krávy. Ta dvojsmyslnost, když řeknu, že nemůžu mluvit u archaického myšlení o myšlení. To je podle toho, jak to chápeme, je to buď pravda, nebo není pravda. Teď mi to vyschlo, tam byl ještě jeden krok.

Jiný hlas: Svět. Teď je ten svět, jestli lze hovořit...

Hejdánek: Ještě jednou, jestli...

Jiný hlas: ...jestli lze hovořit o světě u archaického myšlení.

Hejdánek: No a samozřejmě, my jsme si ukazovali zaprvé na *Gilgamešovi*, jak tam ten vládce toho Uru, jak tam chtěl prokázat svou hrdinskost a svou mimořádnost a své prvenství nade všemi, chtěl prokázat – nestačilo mu jen to společenství lidí, pro něj byl králem, ale chtěl to prokázat povšechno, pro všechny časy a po vsi zemi. A proto se musel nějak vztáhnout i k těm extrémně vzdáleným partiím toho světa, v kterém se domníval žít. Mířil až k okrajům toho světa a tím definoval sám sebe. Tak tam je evidentní, že se vztahoval ke světu. I když ten jeho svět samozřejmě byl úplně mizivý proti tomu, jak třeba my dnes chápeme svět. Ale pro něj to byl svět.

Jiný hlas: Ano, určitým způsobem to byl svět jako souhrn věcí, ne?

Hejdánek: Nevím, to je příliš takové věčné. Souhrn věcí, to je prostě co metr na jednu hromadu, ale pro něj svět je vždycky něco, co je strukturované, co má své nahoře a dole a tak dál. Není to žádný souhrn, jenom hromada ničeho. Ale on...

Jiný hlas: No, ale on chtěl být známý všude, to znamená až po ten okraj, tak chtěl, aby to věděl i ten i ten, ale o žádných vztazích se tam nehovoří. On by chtěl, aby to věděl tamten, aby to věděl ten strom...

Hejdánek: Nejen aby to věděli. On chtěl opravdu ten skutek učinit. To jest, on chtěl sám sebe definovat. On chtěl sám se chopit sebe, vytáhnout se sám před sebou nebo postavit se tam, kde ještě nestál. On chtěl sám sebe vytvořit, dotvořit. To tam všechno je. To není jenom, co si o něm myslí, aby to lidi věděli a tak dále. To by se dalo i nalhat něco.

Jiný hlas: No ne, ale když hovoříš o tom, že chtěl, aby to věděl ten celek. Jestli se teda dá o tom celku... taky přesně nepamatuju. Mínil se tím, aby to věděl jako každý nějak tak? Aby to věděl i ten pták nebo i ten strom? Aby to věděl i ten... to je důležité, aby to věděl. Nebo ten pták prostě bude jiný pták, když on vykoná ten hrdinský čin. Celý ten svět se změní, poněvadž on se změní.

Hejdánek: Ale to je fuk, to jsou výklady. Důležité je, že on tam jedná způsobem, který je nepochopitelný... tam mám dojem, to slovo svět vůbec není, teď si nevzpomínám. Ale je nepochopitelný, pokud nepředpokládáme, že se nějakým způsobem vztahoval ke světu, a ne pouze k jednotlivým věcem.

No ale potom v *Bibli*, a to je rovněž archaické myšlení, to je předpojmové myšlení. No tak tam je to už

úplně výslovně, když se hovoří o nebesích, že nebesa vypravují slávu Hospodinovu, no tak to ať mi každý promine, tak tam se mluví o nebesích a rozumí se teda toto veškerenstvo.

Jiný hlas: Ano, a veškerenstvo znamená zase nějaký soubor?

Hejdánek: Ne, žádný soubor. To je prostě ta mohutná záležitost, která...

Jiný hlas: Já bych jenom chtěl vědět, co to je, když se hovoří, že se vztahují ke světu. Co se tím světem míní u toho archaického myšlení? Když dochází ke vztahu ke světu, co se tímto světem míní?

Hejdánek: Teď chcete odpověď, ale jak? Z našeho stanoviska, nebo ze stanoviska archaického člověka?

Jiný hlas: Ze stanoviska archaického člověka to asi nedokážeme moc. Můžeme se z našeho hlediska podívat na to, co oni chápali pod pojmem svět.

Hejdánek: Pojem neměli.

Jiný hlas: Co chápali pod světem.

Hejdánek: Oni v tom světě byli, oni v tom světě žili. A ten svět byl pro ně něco jiného než jednotlivé věci, se kterými se setkávali. A oni se stali tím, čím se stali, sami před sebou, ale i před jinými, ale i nezávisle na tom, jak se na to kdo koukal. Stali se svým vztahem ke světu, ne k jednotlivým věcem.

Svět měli kolem sebe, svět, to byla ta atmosféra, kterou dýchali, to byl ten prostor, ve kterém se hýbali, to byla ta scéna, na které probíhal jejich život. To jsou všechno takovéhle... a to prostě bylo pro ně něco.

Proto se tázali, kde se vzal ten svět, a stavěli ten svět proti *chaosu*, poněvadž *chaos* nepatřil ke světu. Svět se zrodil jako protest proti *chaosu*, jako něco navzdory *chaosu* a co vytlačilo *chaos*.

Jiný hlas: Ano, teď prakticky hovoříme o světě tak, jak jsem se o té přestávce ptal na ty věci samé. Ten archaický člověk je v jistém vztahu ke světu, ale co to ten svět je, zatím nechám stranou. On se stýká, on vidí strom, sleduje antilopu a tak dále. Ale je to pro něj ta antilopa něco jiného než pro člověka, nebo ten vztah k tomu svému okolí je pro něj jiný než pro člověka, který už je potom schopen pojmového myšlení? Protože ten archaický člověk jinak navazuje na ty události, které na něj působí, než člověk schopný pojmového myšlení. Já nevím, jestli je to jasné.

Hejdánek: Tohleto, co jste řekl teď nakonec, to je až triviální. Pochopitelně že je to jinak. Ale jaký je důsledek toho? Ta otázka zněla teda, co byl nebo čím byl svět pro archaického člověka?

Jiný hlas: Ne, ta otázka byla tak, že když my hovoříme o světě, tak nemůžeme říct, že archaický člověk... když my se vztahujeme ke světu a hovoříme, jako že se vztahujeme ke světu, tak to nemohl říct archaický člověk. Ten nemohl hovořit o světě tak, jak o něm hovoříme my.

Hejdánek: No tak ne, ale jinak. Poněvadž my o tom mluvíme pojmově.

Jiný hlas: Ano, ale je otázka právě, jakým způsobem teda ten archaický člověk... jakým způsobem hovořil on... nemůžu říct o světě, protože ten pojem je náš. On hovořil o čem? On hovořil o celku, o nějakém, ke kterému se vztahoval?

--- (1984-10-22 Filosofická kosmologie V (1)_05-1b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: No ne, to vůbec ne, na jiný úrovni. Tam šlo o to modelovat, jak to vlastně vypadá v tom, kdežto tady vůbec nešlo o to modelovat, jak vznikl svět.

Jiný hlas: Bohr chtěl udělat model...

Hejdánek: Tam šlo o to něco, oni nechtěli udělat model. Tam se prostě něco povídalo a to byl ten *mythos*, to bylo to povídání. No tady zrovna ty *persóny*, který jednaly, byly třeba moře a želva a ten slon, kdežto v jinech to byl Zeus a nějaký ty božstva kolem, no ale to bylo povídání a vůbec nešlo o to povídání, že koneckonců, když se řekne, že *Chronos* požíral své děti. No tam ten Platón se tvářil jako přítomnělec, když kritizoval Homéra a Hesioda, že tam nechali nejvyšší bohy, aby dělali takový hrozný věci, co ani lidi, který jsou svinský, nedělají. No vždyť tam přece o to vůbec nešlo, tam nešlo o to, že nějaký bůh sežral své potomky.

To bylo jenom součást toho povídání. Ve skutečnosti šlo o to, že když něco se v čase stane, tak ten čas to polkne a už to nebylo. Takhle bysme to dneska mohli interpretovat. To zatím nějak bylo přítomno. No jenomže to nevyjadřovali tak, že by modelovali svět, nýbrž místo toho tam měli takovej narativní způsob podvádění událostí božských. Musíme taky používat slov trochu přesnějc: model musí být v něčem

podobnej tomu, co modeluje.

Jiný hlas: My jsme si mysleli, že to nějak podobný světu je.

Hejdánek: Ne, vůbec. Podoba, oni tím říkali jakousi hlubokou pravdu. O podobě nebylo řeči.

Jiný hlas: Jako s tím Bohrem jsi myslel, že atom se podobá planetární soustavě?

Hejdánek: No to právě u Bohra jo a u nich ne. Tam prostě žádná podoba jim o to nešlo vůbec o tu podobu. Vždyť koneckonců to nemůžem brát doslova, protože přece svět se nejeví jako želva, možná ty ostrovy, no, ale fakticky víme přece, že se to jeví jako talíř naopak, oni byli přesvědčení, že země je talíř.

Jiný hlas: Není to ten samej problém jako s tím myšlením, jak bylo předtím, že my víme o tom, že oni teda mysleli, ale u nich se vůbec nehovořilo o myšlení, i když teda mysleli. My můžeme hovořit o tom...

Hejdánek: Zejména tam totiž to je to, že my do toho cpeme ten svůj způsob myšlení, že když se tam mluví o želvě, tak že opravdu šlo o želvu, a vždyť to není pravda. Tam klidně místo té želvy mohlo být něco jinýho, a jsou jiný mýty, kde se pracuje s úplně jinejma věcmi, ale ten smysl toho je buď blížkej nebo tentýž. Tam ten veškerý důraz u mýtů byl na tom, co nebylo vysloveno. To, co se vyslovilo, tak to bylo jaksi to popředí nebo to, co není důležitý, co je na první poslech nebo na první pohled, ale to jádro, to bylo až za tím. Přesně opak než u nás. My nedáváme pozor na to, co nepředmětně říkáme, a plně se soustředíme na ten předmět. Takže se stane, že někdo se strašlivě soustřeďuje a drží v diskusi k nějaký věci a vůbec si neuvědomuje, že vlastně tím vypovídá nepředmětně o sobě, takže ty druhý najednou zjišťují: „Helejte, on je to takovejhle blázen“ nebo „On je to takhle úplně jinak než to“. A on je plně soustředěnej na ten předmět, a přitom, jak je soustředěnej, tak de facto vypovídá o sobě.

A to nám uniká, tohleto. To je ve všech případech, nejenom tadyhle to je takový názorný, takřka je to přece blížký naší zkušenosti, ale jsou věci, že třeba když to právě jsme se tím chtěli taky, už jsme si to naznačovali a chceme se tím zabývat, co to znamená, když se vylíčí svět jako cizí životu. My tím vypovídáme o sobě, když vypovídáme takto o světě. A to nám uniká, dnešnímu myšlení. Ale musíme si uvědomit, že tenkrát to bylo právě naopak, že tenkrát pro ně byla naprosto nedůležitá ta želva a důležitý bylo to, co při tom vyprávění bylo skryto v tom dění za tím nebo za tím vyprávěním.

Jiný hlas: Já bych to ještě doplnil. Bohr a model atomu. Tam ve chvíli, kdy vytvořil tento model, tak přestalo být důležité, jak atom vypadá, a začali zkoumat ten model a začali zkoumat, jak je velká ta oběžná dráha toho elektronu, to vypočítat. Prostě model se stal skutkem, skutečností. Víc jinýho je nezajímalo. Pak přišli na to, že to nějak neodpovídá, tak se to přidávalo, ale prostě důležitěj byl ten model.

Hejdánek: Ano, to je podobný, jako když se jednou vymyslí trojúhelník, a pak celá trigonometrie se z toho vyvozuje. A už vůbec nejde o to, jak je to na těch polích, jak se to měří v Egyptě a tak, pak už je to všechno šmafuk, už se jenom zabýváme tím ideálním obrazcem.

Jiný hlas: Takže vlastně, tak jako ten mýtus navazuje na jejich zkušenost na ostrovech, tak Bohrov model navazuje na naši zkušenost planetární soustavy. To taky vlastně je libovolný, on mohl klidně použít něco jinýho, prostě musel vycházet ze zkušeností, která je současníkům blížká. A vlastně existuje jakási *izomorfie*, to nemusí být povrchní *izomorfie*, že se třeba na povrchu podobá ostrov želvímu krunýři, tam už je nějaký vnitřní vztah. Ale já si myslím, že na mýty prostě je možno takovýto nejobecnější matematický pojetí pojmu model aplikovat.

Metafora, to je metafora, ale model určitě. Konečně, když slyšíš třeba příšeru *Tiamat*, která je roztržena na dvě půlky, čímž se vyklene nebe a země, tak vidíš, že se mluví o chaosu a o nějakým uspořádání. A to není ani metafora. Jako je hrozně malej rozdíl mezi metaforou a modelem, jako zrovna ten model atomu, to byla vlastně metafora svým způsobem. To je něco podobnýho jako v básnictví, že ten Bohr řekl: „Podívejte se, ten atom je vlastně podobnej tady tomuhle.“ Vzal, přenesl ten pojem z jedny oblasti zkušenosti do té neobvyklý oblasti zkušenosti. Prostě z makrokosmu to přenesl do mikrokosmu.

Takže to vlastně použil jako takový metafory.

Já jsem se chtěl zeptat, tyhle ty tři pánové, ty tři mýty, co jsme si tady vyprávěli tak přesně na začátku... To byl ten pán, kterej se tady probíral, tak to bylo to podstatné, co řekli o kosmu? Nebo někde jinde se

zabývají...

Jiný hlas: předmětně?

Hejdánek: Možná nemluvíme o pánech. My jsme si chtěli ukázat hlavně jisté typy chápání světa, respektive kosmu, přírody a tak dále. A některé věci kolem toho – jsou tam zapojené určité pojmy, s kterými budeme pak pracovat, jako je například ta minule u *Teilharda*, ta *negentropie*, *entropie* a pravděpodobnost a takovéhle věci. To je v podstatě připravený ten pojmový aparát k tomu, aby se pak s tím dalo dělat.

Čili nám nešlo teď o to přesně vyložit, co říká *Heidegger*, co říká *Jaspers* a co říká *Scheler* ke kosmu. Vždyť pak by se našla spousta dalších míst, kde o tom říkají různé věci, a to by bylo potřeba se tím zabývat. Nám šlo čistě vybrat si něco a na tom něco málo demonstrovat, co bude pro nás užitečné. To je vždycky nějak omezené tím cílem.

Jiný hlas: A bude ten *Heidegger* tvořit základ v té vědecké [nesrozumitelné]? S tím *Heideggerem*?

Hejdánek: Proč? My ho budeme používat v tom... No, když se nám bude hodit, tak jo. Ale to budeme dělat ze svobodného rozhodnutí, a ne proto, že to řekl *Heidegger*. Tedy prostě, když se nám to nebude hodit, tak ho nepoužijeme, a naopak použijeme někoho jiného.

To je celkem... Totiž jak se dá pracovat? Potřebujeme určitý pojmový aparát. A ten pojmový aparát si budeme tady definovat, tak jako se pokusil minule Miloš na začátku říct, co znamenají pojmy, s kterými se pak bude v přednášce pracovat. No, to je způsob, který je snad dobrý při čtení, ale ani to se mi nezdá a je všeobecně nedostatečný.

Pak je druhá možnost, že si budeme sami vyvozovat ty pojmy. No a to je potom šílená práce – jak to dělat? Na každém kroku se budeme bavit tak jako dneska tady a nedostaneme se k ničemu. Tak nejlépe je si vzít několik...

--- (1984-10-22 Filosofická kosmologie V (2)_05-2a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Z toho pozitivního, že určitá služebnost je nutná, ale že ten negativní aspekt je takový právě té oběti, že všechno je třeba ten výkvět z hmoty, když to vezmeme, už jsme tady o tom mluvili v souvislosti s *Teilhardem*, je postavený na obětech těch nižších větvení, té kvalitativní toho větvení. Jestli právě toto sepětí nekonečna nevykazuje v sobě ještě, že by se dalo domyslet, aby tam nebyl zase ten faktor, který jsme zmiňovali – ta depersonalizace, že se tam ztrácí individualizace prvků, a to mluvím už v širším ohledu přímo o kosmu.

Hejdánek: Podívejte se, já myslím, že by vám jednak *Teilhard* nedal za pravdu a jednak, že mu nejste práv. A to z tohoto důvodu. Jaká je, prosím vás, individualita atomu? V jakém smyslu můžeme mluvit o tom, že je obětován, když se stane stavební cihlou, stavebním kamenem organického těla? Je snad méně obětován než v nějaké galaxii? Je méně obětován než uvnitř nějaké hvězdy? Není to sláva atomu místo ve hvězdě být v živém těle? Být živ a být živý? Není to lepší než být horký, já nevím, na kolik stupňů? Prostě svým způsobem ten atom rozkvetne. Ten atom nachází sám sebe. Ten se stává tím, k čemu je určen, místo toho, aby byl jenom pouhou možností, tou cihlou někde nahodile ležící. Najednou on se stane kusem domu, kusem té stavby, kusem toho živého tvora. Takže po téhle stránce se mi zdá, že nejste *Teilhardovi* práv.

Něco jiného je u člověka. Tam přece máme ty zkušenosti nejvlastnější. To je náš vlastní život a ty naše vlastní zkušenosti s tím. A my přece víme, že sice potřebujeme druhé lidi, abychom mohli být sami sebou, ale že to nejde, přestat být sám sebou. Kvůli čemu? Když ti druzí všichni přestanou také být sami sebou, tak co z nás všech zbude? Vždyť přece to není pravda, že vzniká nějaké společné vědomí, které je výš než jednotlivé. V naší zkušenosti jediné společné vědomí je psychóza davová. Co jiného známe? Jinak všechno je to diskursivní, všechno je to v rozhovoru, a ne ve společném myšlení. To je iluze si myslet, představovat si něco o společném myšlení. To není naše zkušenost, to je fantazma.

My se stáváme – to je ta zvláštní možná paradoxní stránka věci – že čím víc jsme v kontaktu s druhými lidmi tím pravým způsobem, tím víc jsme sami sebou. Nezačínáme konvergovat tak, že si začínáme být jeden druhému podobní. Tam, kde si začnou v nějaké společnosti nebo v nějakém kruhu, třeba jenom

malém, být lidi strašně podobní, tam to jde všechno vancem dolů.

Naše zkušenost je v tom, že čím víc na sebe narážíme, čím víc se navzájem kritizujeme, kontrolujeme, čím víc jsme jeden druhému stráží, aby ten druhý neudělal chybu, tím víc se musíme opevňovat sami v sobě. Tím víc musíme dbát na to, jak myslíme, co myslíme, poněvadž ten druhý nás kontroluje. Naše myšlení nabývá na kvalitě tehdy, když ten druhý se na to dívá z distance a posuzuje to z distance. A když je s námi někdo jedné mysli, no tak to jde s námi s oběma z kopce.

Víte, když máte, řekněme, kamaráda, který se s vámi učí, a teď se připravujete ke zkoušce a potřebujete si něco vyzkoušet, tak když si navzájem budete tolerovat všechno, tak propadnete oba. Tam je potřeba naopak být skoro přísnější, než pak bude ten profesor, abyste se pěkně natrénovali tu nesnáz, do které se dostanete, když budete dělat zkoušku. Nebo když máte učitele, který je na vás strašně mírný a hodný a nekárá vás za chyby, které děláte, nebo vás pořád omlouvá, tak se nikdy nic nenaučíte. Tam je potřeba tvrdého režimu vždycky.

Tohle všechno jsou zkušenosti, které jsou naše vlastní zkušenosti. Ono to je nepříjemné být pod takovou kontrolou, ale zároveň kdo není pod takovou kontrolou, tak z něj nic pořádného nebude. Žádný virtuóz nevyrostl pod vedením učitele, který omlouvá jeho falešné tóny nebo nepřesný rytmus. Prostě čím přísnější a věci znalejší učitel a čím náročnější na hru toho žáka, tím větší pravděpodobnost při talentu, že z toho žáka něco bude. Kdežto talent, u kterého se všechno respektuje, který je zaštitěn tím, že všechny ho obdivují a tak dál, tak určitě zmarní, nebo velmi často. Je pak potřeba, aby sám sobě nahrazoval ten nedostatek kritiky tím, že na sebe bude přísný. Ale nakonec je to zase jenom to, že si vzpomene na nějakého učitele, který na něj byl přísný. Potřebujeme toho druhého právě proto, aby na nás byl přísný a aby nás kontroloval, aby posuzoval, co děláme špatně.

Já tomu nevěřím, nějaké společné vědomí, to je vždycky problematická věc, a zejména když je to společné, tak je to nekontrolované, je to jakási samozřejmost. Když všichni myslí stejně, tak je to taková samozřejmost, která se nepodrobuje žádnému zkoumání. A to, co je samozřejmé, je vždycky svrchované podezřelé, přinejmenším ve filosofii. Všechno je třeba označit otazníkem, všechno je třeba zproblematizovat, prozkoumat, proklepat až do posledka, než se na to dá spolehnout. A kdo by to dělal, když je to společné? Tady právě musí být distance. Čili, rozumíte, tahle zkušenost každodenní je v naprostém rozporu s očekáváním nějaké *koreflexe*, která znamená, že budeme spolu, společně, všichni stejně budeme stejně myslet. To je nesmysl. Naopak, čím různěji budeme myslet, tím lépe každý z nás bude s tím myšlením na tom.

Jiný hlas: Ten příklad s těmi atomy, ty jsou stejně dobře nebo ještě organizovanější [nesrozumitelné].

Hejdánek: Čili postupně, to je argument pro mě, že u těch atomů ještě toto tak je, u těch buněk už ne, u organismů, třeba v nějaké tlupě nebo v nějaké smečce, už to vůbec, u člověka už to vůbec.

Souhlasím, jistě. U těch atomů to ještě jde. Ovšem je tady jeden problém. Co my víme o atomech? To je těžký fakt. Jak my známe ty atomy? My je známe jenom, jak se chovají ve velkých množstvích, kde jakákoli individualita zaniká. Fyzika nemá schopnost přístupu, neznáme způsob, jak přistoupit k jednotlivému atomu v jeho jedinečnosti. Kdo ví, jestli jsou všechny atomy téhož typu, jestli jsou skutečně stejné. Jestli mezi nimi není rozdíl, jako je mezi lidmi? Ačkoli zhruba všichni vypadají stejně, mají dvě oči, nos a dvě uši a tak dále, něco je podobného mezi nimi, ale jsou to osobnosti. Kdo ví, jestli atomy nejsou taky osobnosti? Ta fyzika na to nemá, kdyby byly, tak na to nemá prostředky.

Zvláštní je, že je atom schopen se chovat, a nejenom atom, ale elektron, jak říkal *Whitehead*, je schopen se chovat v živém těle jinak než v neživém kusu hmoty. Jak je to možné? Jak je to možné, že se takový atom přivtělí do organismu a funguje tam? Ta mechanistická představa, *vitalismus*, že atomy zůstanou stejné, jenomže tam přichází nějaká *vis vitalis*, která to všechno organizuje, takže to je organické tělo, živé tělo, je neudržitelná. Žádná *vis vitalis* tam není. Tam jsou jenom ty atomy, z nichž to však není složeno, nýbrž oni spolu hrají jakousi hru, a to je ten život. Aby mohli tu hru hrát, musí být schopni se tu hru naučit, dodržovat jistá pravidla, která se normálně v neživé přírodě nedodržují. Nová pravidla. A oni je musejí dodržovat. Není žádná síla, která je donutí dělat něco jiného, oni sami to dělají.

Co to znamená? Všechno nasvědčuje tomu, že v těch atomech je víc, než se zdá fyzice. Navíc, co my o těch atomech víme? Na těch nejnižších úrovních jsme odkázáni jen na reakce. Nemůžeme vzít atom a prohlížet si ho pod mikroskopem. S velkými obtížemi jsme schopni v elektronovém mikroskopu něco tak strašlivě zvětšit a jakousi pravděpodobnost čehosi, co se dá vypočítat, tam znázornit, že to vypadá jako jakýsi odlitek atomu, jak se tam ty kovové částice zorganizují a potom to vypadá jako nějaký tvar. Ale vždyť to všechno je závislé na těch částicích, na elektronech, kterými to ostřelujeme. A co takový elektron je schopný z toho atomu rozpoznat? Vždyť ten elektron je ještě primitivnější než ten atom. Jeho reaktivita je na nižší úrovni než skutečnost toho atomu. Je to, jako kdybyste chtěli vědět, co je v nějaké knize v univerzitní knihovně, a poslali žízalu, aby vám o tom podala zprávu. Takhle postupuje fyzikální věda. Máme to cezené přes ty idiotsky strašlivě omezené částice, přes jejich omezenou reaktivitu. Ony samy jsou třeba velice složité uvnitř, ale jsou schopny reagovat nesmírně primitivně na jiné částice. A touto primitivitou jsme omezeni v pohledu na to, jak vypadá struktura hmoty.

To je druhá stránka věci, že se nemůžeme spolehnout na to, že atomy jsou naprosto stereotypní a bez individuality, na rozdíl od člověka. Filosoficky to je problém. Pro fyziky je to směšná záležitost, ale pro filosofii je to nutně problém. Musí se tázat, jaké máme argumenty pro to, že ty nejmenší částičky vnitřně nejsou komplikované. Jednou tady byl *Leibniz*, který prohlásil, že ty nejmenší částičky mají jakési nitro, velmi složité, které je naprogramované na to, aby nějakým způsobem nechalo vyvíjet jakýsi obraz světa. Právě ty *monády*, ty nejmenší částičky, nesrovnatelně menší než atomy nebo než jakékoli subatomární částice, protože to jsou pouhé body, geometrické body. A i ty mají ještě jádro. Tato myšlenka zde je, tak se musíme tázat, jestli na tom něco není. Jestli atomy mají jakési své nitro, které je daleko složitější, než by se mohlo zdát, když je to cezené přes ten vysoký práh nízké reaktivity všech těch druhých částic. Je to komplikované. Ať si vezmete jakoukoli věc, přistupujeme k ní jako k černé skřínce, kterou bombardujeme z jedné strany, a podle toho, co z ní vylézá, se snažíme dospět k tomu, k čemu tam dochází. Nanejvýš u člověka jsme schopni uvažovat, že by mohl přemýšlet podobně jako my. Ale když postupujeme k zvířatům a jdeme stále níž, až k atomům, tak nevíme, nakolik je ten atom chytřejší než ten elektron, jo, to my nevíme, a neustále dochází k tomu, že se nacházejí nové způsoby, jak ať už nějak z těch atomů dostat něco víc, ať už se bombardují elektronama nebo neutronama, tak už se zase dostávají nové a nové vlastnosti. Pak může dojít zase k tomu, že se najde něco, na co ten atom zase bude nějak odpovídat. Že jsou takovéto způsoby, jestli jsou člověku dány, nebo jestli mu jednou bude dáno, aby našel jiné způsoby, jak se o tom atomu dozvědět víc, no tak to je [nesrozumitelné], zatím jsou mu dány tyto. Tomu zatím stačí.

Jiný hlas: To je dobře, to je pravda, to všichni víme. Jenomže jde o to, jestli si otázku připustíme a jestli budeme ochotni vůbec na tuhle cestu jít. Když nebudeme, no tak sice budeme objevovat furt nový, ale furt blbý a k ničemu. Tady jde o to, že nejde o problém, jak najít nové nějaké částice nebo nový způsob odstřelování, nýbrž uvědomit si, že za určitých okolností ten atom se jeví jinak. A za jakých? Když je v živém těle, on najednou ožije. Co to znamená? Já nepotřebuju rozbíjet atom a zjistit, z čeho je složený. Já potřebuju ho zapojit do jakýchsi souvislostí, kde přes zesilovací aparát čehosi jsem schopen naslouchat něčemu, co je uvnitř toho atomu a co normálně vůbec slyšet není. Prostě podívat se na to, že když zavedu ten atom do živého těla, tak to živé tělo v jistém smyslu představuje zesilovač těch vnitřních poměrů v tom atomu.

Jiný hlas: To je právě otázka, jestli jsou to vnitřní nebo vnější ještě.

Jiný hlas: No vnější. To nemůžou být, poněvadž v žádném případě to nemůžu jenom redukovat na ty vnější. Jsou nějaké vnější a ty fyzika už dávno a furt nemůže ani s chemií přijít na to, co vlastně je ten život. Jak to vlastně funguje? My teď máme obrovské výsledky, že víme, co je *RNA*, *DNA* a jak je zakódovaný charakter živého tvora geneticky. Jenomže víme naprostý hovno o tom, co vlastně, jak funguje ta informace. My už víme teď, že jsou nějaké genetické informace a kde jsou a na čem to záleží, ale kdo je čte? A jak vypadá to čtení? A jak vypadá ta aktivita toho organismu, který furt čte ty informace? Jak je možné, že takové nejneuvěřitelnější věci jako třeba tón hlasu nebo delší uši, odstávající

uši nebo přilehlý uši nebo barva vlasů anebo piha někde, že to všechno je taky zakódované a že ten organismus, který roste, si to vlastně rozšiřuje a potom to realizuje? O tom nevíme vůbec nic. A přitom věda má plnou hubu RNA, DNA, o tom jsou tisíce a tisíce nových výzkumů, a je to jediný aspekt té věci a o tom celém dalším vůbec nemáme páru.

Čili jinými slovy, my musíme si uvědomit vždycky při každém vědeckém výzkumu, co nám chybí.

Samozřejmě můžeme být hrdí, když něco nového objevíme. Ta šroubovice, to byl objev, za to byla Nobelka. Jenomže to vůbec ještě nevíme, co je život. Teď jsme jenom zjistili, jak vypadá ta kartotéka, ze které se čerpají informace. Ale o tom, kdo té kartotéky používá a jak ji používá, nevíme vůbec nic.

Jiný hlas: Ale něco málo...

Jiný hlas: Ne, já jsem chtěl mimochodem... taková malá informace, mně se někdo bouřil v duši – atom elektronovým mikroskopem, kde uvidíš...

Jiný hlas: To jsou obrázky, které byly publikovány. Jasně, samozřejmě, že uvidíš. Ale...

Jiný hlas: Když chceš atom zkoumat, tak musíš mít krystal a dělá se difrakce elektronových...

Jiný hlas: Já jsem viděl ty obrázky a říkali: atom. To není pravda, to byla přímo fotografie atomu křemíku. Ale samozřejmě, že je to legrační, protože to vlastně nejde, ale nějakým způsobem se něco takového udělá. Je to spíš takový hokus pokus. Není to obrázek v tom smyslu...

Jiný hlas: Ne, tady se mluvilo o skutečném elektronovém mikroskopu, bombardování gama částicemi.

Jiný hlas: To je možný, ale potom nějaké to pokovení tam...

Jiný hlas: To se pokovuje u struktury buněčné.

Jiný hlas: Ne, tady to bylo právě se strukturou atomovou. Prostě byl to obraz toho pokovení.

Jiný hlas: To není pravda.

Jiný hlas: Já vím, že je to blbost, že to nejde zobrazit, že elektron je strašně velký na to, aby něco takového mohl udělat. Ale prostě byl ten obrázek a ukazovali to, bylo to v *Science* před asi osmnácti lety. Byl to na celou stránku obrázek.

Jiný hlas: Já jsem se chtěl zeptat k tomu, předtím tam padl pojem svatosti hmoty a pak jste mluvil o univerzu, kde bylo řečeno, že jestliže se obdivujeme atomu, tak se v posledku obdivujeme hmotě.

Rozuměl jsem tomu dobře?

Hejdánek: A stvoření.

Jiný hlas: A stvoření. Že obdivujeme se celému stvoření, tedy vlastně se obdivujeme hmotě, která je základem všeho stvoření. Nemohl byste teda vnést trochu víc světla do toho problému té svatosti hmoty v tom smyslu, jak to chápe Teilhard de Chardin?

Hejdánek: No tak, mohl bych tady cosi žvostat teď, ale já si myslím, že bude lepší, když si připravím nějaký text, abych to přečetl z toho *Milieu divin*, z toho *Božského prostředí*. Tam to určitě je. Já jsem to strašně dlouho neměl v ruce, jenom vím, že to tam je. On například běžně v textu *matière*, ačkoliv to nebývá ve francouzštině zvykem psát uprostřed věty, tak on *matière* píše s velkým M, stejně jako *Dieu* píše s velkým D. Čili Bůh je s velkým B a Hmota je s velkým H. Takhle tam píše, jako taková zvláštnost. Ovšem on to tak dělá velmi často i s jinými věcmi, takže to není jenom v případě hmoty, ale dost rád to užívá, když chce něco podtrhnout jako zvlášť velkou věc, tak používá velkých písmen. Ne tak často jako Němci u každého substantiva, ale poměrně dost frekventovaně a ve francouzštině je to zcela nezvyklé.

Jiný hlas: Mně by ještě zajímalo k tomu, jestli hovořil víc o Bohu, nebo jak se k tomu nějak zaujímal.

Hejdánek: Ano, on, já si nevzpomínám, že by se pokoušel nějak blíže vypracovat pojem Boha. On o tom mluví, to slovo se tam dost často užívá, ale v jisté nepřesnosti záměrné. A když chce precizovat, tak okamžitě přechází k pojmu Ježíš Kristus a charakterizuje Krista kosmologicky. To jest pro něj Kristus je alfa i omega, to, jak se píše v poslední knize Nového zákona, ve *Zjevení Janově*: „Já jsem alfa i omega.“ Tak je to alfa i omega, to znamená Kristus je zdroj všeho a zároveň ke Kristu všechno spěje. Ta konvergence všeho vědění a myšlení a jednání a celého světa, to všechno konverguje k bodu omega. Tam to je pro něj strašně důležité, že všechno směřuje k bodu omega a tam dojde k té identifikaci. Tam tedy vlastně bude Bůh, respektive Kristus, všechno ve všem. To je taková ta troška až ortodoxní tradice, kupodivu u

katolického myslitele. Ta ortodoxní v smyslu pravoslavném.

Jiný hlas: Já jsem se chtěl zeptat k té otázce. Jednak koncept Teilharda předpokládá takovou jednoduchou linearitu času. Tady je vývoj, ten lineárně spěje do nějakého bodu omega. To nepředpokládá takovou jednoduchou linearitu?

Hejdánek: Ne, to není linearita. On právě naopak mluví třeba o kuželu času. Protože dochází, nebo v těch svých obrazech, jak vypadá strom života, tak tam to jednotlivé větvení těch jednotlivých obratlovců, ryby a obojživelníci a nevím co všechno, savci, a nahoře je lidská *species*. A to tam líčí jako květ, který nejdřív se rozlézá, ale pak se začíná uzavírat a spěje do jednoho. Čili nikoli linearita, nýbrž tam je právě ta větvenost a posléze ta konvergence zase k jednomu. Jestli je to linearita v tom, že je to linka jedna, tak to ne. Nebo jak jste myslel tu linearitu?

Jiný hlas: Já jsem myslel tu linearitu tak, že nepředpokládá různost časů.

Hejdánek: Z čeho to vyplývá? On mluví o tom, že vývoj má různá období, rychlý postup a pomalý postup. Jsou určitá období, kdy ten vývoj je pod takovým tlakem, že najednou se rozprskne, on to tam ukazuje, jak v určité době se rozprskne najednou to větvení na mnoho stran. A pak dlouho není žádné větvení a ty větve se jenom oddalují od sebe a dospívají ke svým koncům. A pak zase přijde období, kdy najednou se na některé té větvi nebo na tom kmeni zase dojde k nějakému novému větvení. Čili on zná různé časy. Je čas větvení a čas vypracovávání forem v jednotlivých větvích. Takhle on hovoří.

Čas je pro něj v různých dobách různě hustý. Ten tlak, vnitřní přetlak, ta tendence, která to všechno žene kupředu, někdy pracuje víc, někdy ten přetlak je velký, někdy je malý. Někdy se dlouho nic neděje, v některých liniích se něco děje, v jiných ne. Jsou linie, kde se vývoj takřka zastavil na dlouhé miliony let. A naopak jsou jiné, kde to jde furt kupředu. A člověk patří k té linii, která jde furt kupředu a furt byla otevřená a nikdy nedochází k dokonalosti. Kupodivu je tady jistá analogie třeba s Gehlenem, který charakterizuje člověka jako nedostatkovou bytost. Také on ukazuje, že ta specifická člověka je v tom, že je nespecializovanou bytostí. Ale to už jsem zakecaný jinam, než jste chtěl slyšet.

Jiný hlas: Já jsem se ještě chtěl zeptat. Z tohoto vcelku vyplývá, že se chce neustále ukázat, že existuje určitá sourodost mezi člověkem a vesmírem. Nabízí se nám koncept nejdřív takové té otřesenosti právě tou přírodovědou, tím novým pohledem na svět, kdy dochází k tomu, že na počátku, zatímco byl člověk centrem světa, pro něj na zem přichází Bůh, aby spasil tohoto člověka, tak se otvírá právě určitá propast a určitá nezajištěnost a nezakotvenost člověka ve světě, o které třeba hovoří i Pascal. A teď vlastně přichází v této době Teilhard a znova uvádí věci znova v stejný, ovšem samozřejmě asi vyšší řád, tím, že opět je to člověk, který je v popředí celého toho vývoje v kosmu.

Já jsem se ale chtěl zeptat, jestli, když se Teilhard vypořádává s tím Pascalem, jestli to nejsou dva různé pohledy. Protože podle vašich slov vy říkáte, že Pascalovi šlo o podstatné zakotvení života, které on nachází jedině v Bohu. Zatímco Teilhard v té otázce nachází, že vesmír je spjat s člověkem jednou, že existuje vývojová linie. Ovšem jsem to já, člověk jakožto jedinec, jsem to já, když nebudu redukován čistě na nějaké částice, jsem to já, který jsem spjatý s mlhovinou? Já si myslím, že Pascal je v rovině jiného pohledu, je v rovině jakési krajní jedinečnosti. Je krajnější než Teilhardův pohled, který je v té rovině lidstva, rodový. Nevím, jestli jsem dost srozumitelný, ale jestli byste mohl uvést asi tak, jako kdybych hledal spjatost jedinečnosti Mozartovy s celou mlhovinou.

Jiný hlas: Který asi devět pokolení sahá hudebníků, jako kdybych tuto jedinečnost chtěl hledat v jakési spjatosti s touto rodovou spjatostí.

Hejdánek: To je hezké přirovnání a já nevím, proč ho uvádíte jako argument proti. To je argument pro, ne?

Jiný hlas: No, já si myslím, že jako pro. Já si myslím, že jak to chápu já, že Pascal je v té rovině jedinečnosti toho podstatného zakotvení života a to podstatné se nedá najít v žádném, tedy aspoň v tom, co bychom našli jako existuje vývojová linie, to se samozřejmě pod tím myslí, ale v tom není žádné podstatné zakotvení. Jako co je pro mě, samozřejmě co se tím bude myslet, to je důležité, ale co je pro mě jakožto podstatné zakotvení života, že je tady určité já mezi vším, mezi veškerenstvem, kterým já jsem.

Hejdánek: Podívejte se...

Jiný hlas: Pardon, já jsem chtěl ještě zdůraznit jedno, že ta vlastní otázka, třeba já jsem tady nebyl, já jsem to posuzoval z té kazety, byla, chceme ukázat, že existuje sourodost člověka s vesmírem. Já nechci držet jenom určité ono *solitér* tady bylo použito, to bylo příliš volně, ale chtěl jsem zdůraznit právě to, co přitom jsem se zmiňoval o tom Pascalovi, že tady existuje sourodost člověka s vesmírem. Že právě člověk jakožto jedinec není rodem, jako jedinec je vždy sám. To je to, co já chápu, když tedy jestli šlo o nějaké podstatné zakotvení života, tedy u toho Pascala, tak on byl právě v té rovině, kde je sám. Zatímco Teilhardovi šlo právě, aspoň jak to chápu, jak tomu prozatím rozumím, šlo právě o tu sourodost. Ale tam není člověk sám. Čili si myslím, jestli opravdu to nejsou dva pohledy a skutečně dost odlišné.

Hejdánek: Nechte tu sourodost, no poslyšte. Nejdřív jsem chtěl přiblížit jenom ten vlastní pohled.

Člověk ve své nejvnitřnější podstatě je sám. Jest *individuum*, je jedinec. To je pravda. Ale sourodost s vesmírem je to, že vesmír je taky sám. To je základní podobnost mezi člověkem a vesmírem. To je takový trochu argument mimochodem, dalo by se ukázat jinýma cestama ledacos podstatnějšího. Já nevím, jestli jsem to podržel všechno, jak jsem si udělal poznámky a nejsem z nich teď moudrý nebo nevybavuju si všechno, jestli se to dá, jestli prostě odpovím na všechno, nebo jestli zůstanu vůbec někde stranou od toho, co jste chtěl.

Je otázka, jestli ten příklad, snad vyjdu od toho příkladu s tím *Mozartem*. Víte, je možno milovat *Mozarta*, rád mít jeho hudbu, poslouchat ji pořád, ale rozumět mu, pochopit ho jakožto právě jeho, znamená, že víte, co v něm je z doby jenom. To není *Mozart*, co je z doby. *Mozart* je to, co nenajdete u jiných. Co najdete u jiných, to není *Mozart*. Sám jste zdůrazňoval, že člověk je sám. Tedy v čem se *Mozart* podobá *Myslivečkovi* třeba, tak to není nejvlastnější *Mozart*. Nejvlastnější *Mozart* je v tom, v čem se nepodobá nikomu, co je jeho specifičnost, co nenajdete jinde, co nepatří k dobovému klíší nebo dobové tradici té hudby. To je jenom jakýsi jazyk. Nemůžete osobitost třeba *Holanovu* hledat v tom, že mluví česky. To není *Holanova* osobitost, to je to, co je mu společné se všemi českými ostatními básníky.

Tedy a za jakých okolností vám může vyvstat to, co je pro *Mozarta* to podstatné, co je on sám a ne jenom ta doba a ne jenom to dobové klíší? No jediné když to dobové klíší znáte. Když ho neznáte, když neznáte ostatní skladatele té doby, tak nepoznáte, v čem je *Mozart* unikátní. Čili tady je jasné, jak vy potřebujete znát ten kontext, abyste měl otevřenou cestu k tomu, co ten kontext přesahuje, co není vysvětlitelné z kontextu, co není redukovatelné na kontext, ale co je mimo kontext, co je nad kontext, co je jedinečné. No a tohleto je ten důvod, proč se staráme o pojetí světa, abychom pochopili, co je člověk. Poněvadž když nebudeme vědět, co je svět, tak nikdy nepochopíme sami sebe. My potřebujeme znát ten kontext, v kterém jsme, v kterém žijeme, a to prostorově i časově. A teď tam má být vidět ta jedinečnost. A to dělá Teilhard. Naproti tomu u Pascala tohle není. Ta jedinečnost tam nikde není vidět. Všichni lidé jsou stejně mezi těma nekonečny, visí někde uprostřed a nemají nic pod nohama. To je kontext, který od nich utíká, který jim nepomáhá, aby se stali sami sebou. Oni naopak ztrácejí, ten kontext jim ubírá ze skutečnosti.

Oni ztrácejí sami sebe, dostávají se do nejistoty. Oni se octli v jakémś časoprostoru.

Čili je to právě naopak. Není to Pascal, který jde do větších krajností, naopak je to právě Teilhard, který ukazuje ty krajnosti daleko plastičtěji a lépe jako kus kontextu, k němuž se člověk vztahuje nebo který se vztahuje k tomu člověku a který umožňuje, aby ten člověk byl čímś jedinečnejším, než je u Pascala.

Teilhardovský člověk je daleko jedinečnejší, osobitější než ten Pascalův člověk.

Jiný hlas: No a to nás vede k ještě třetí poznámce, tedy mě vede k třetí poznámce, poněvadž já se asi nestačím dotknout všeho, co jste říkal. Totiž, že... teď mi to vypadlo. Šlo mi o tu osobitost, která je u *Teilharda* pojmově vyhnána do extrému, zatímco u *Pascala* je netematizovaná, zůstává netematizovaná. No a... nevím, prostě nezlobte se, možná že mě to ještě napadne, ale teď mně to vypadlo zcela z hlavy. Kdyby *Teilhard* hledal pro člověka nejenom v růstu člověka ve smyslu jako pěkné místočko na vrcholu vývoje k tomu jednomu jako k naplnění, co by to s ním udělalo, kdyby v době, kdy žil, objevili náhle mimozemskou civilizaci, která by byla podstatně vyspělejší, která by byla na vrcholu ona? Vadilo by mu to?

Hejdánek: Vůbec ne. Poněvadž to je stejně tak, jako jsou na Zemi Křováci a Australané, ti původní a tak dále.

Jiný hlas: Jenže u *Teilharda* nebyli ani Křovák ani Australan.

Hejdánek: No jistě. To jsou tedy myš a podobně. Takže jako když jsou za námi. Ale kdyby teda byli před námi?

Jiný hlas: No tak kdyby se ukázali jako zbytečná slepá...

Hejdánek: Proč slepá? Proč slepá? Koneckonců předejít je nemůžeme... No ale můžeme, proč nemůžeme? Proč nemůžeme? Dnešní Křovák, nebo nevím Křovák, už nevím, co se s nimi děje, jsou na vymření nebo nevím, ale fakt je, že třeba podívejte se, Afričané, ať už původní, kteří zůstali v Africe, nebo ti, co byli jako otroci vyvezeni do Spojených států, tak dneska ve svých nejvyspělejších představitelích jsou na úrovni světové. A taky měli co dohánět celá staletí. Tam sice někdy možná tisíciletí. Ono to tady v Evropě taky pěkně nevypadalo, tady byla úzká jakási vrstva, která tu tradici předávala, ale ve středověku to bylo hrozné, ta společnost jistě horší než třeba v nějaké té [nesrozumitelné].

--- (1984-10-22 Filosofická kosmologie V (2)_05-2b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Civilizace, kulturní země, pravděpodobně v lepším stavu, než byla tehdy Evropa. Po rozpadu Římské říše to vypadalo hrozně. Barbarské evropské bylo teda přespříliš. Hele, abys tam nezabíhal do toho líčení. Černoch, když se narodí a když ho přesadíš do země a společenství, které je na vyšší úrovni, než ze kterého vyšel, tak se tam naučí všechno bez problémů a bude na tom stejně, jako kdyby se narodil v té vyšší úrovni. Když do tohoto prostředí nějaké rodiny vzdělanců posadíš šimpanzí mládě, tak nedoběhne. A tohleto je teda příklad, kdyby ta civilizace vyspělejší byla v podstatě jako my, jenom by měla více vědomostí a my jsme se od nich naučili.

Lepší námitka by byla ukázat na neandrtálského člověka, který byl v jisté slepé uličce. Byl to člověk, určitě myslel, byl člověkem našeho typu, byl prostě vychytaný a sežraný. To je typická slepá ulička.

Hejdánek: To je jako když se řekne: No, podívejte se, on dělá experimenty a ze sta experimentů se mu devětadevadesát nepodaří. Typické slepé uličky. Proč nejde tím jedním? No, to se nejdřív musí vyzkoušet. Kdo to ví předem, co je slepá ulička?

Jiný hlas: Nikdo. To znamená, že my bysme v tu ránu byli posazeni do situace, kdy bysme nevěděli, jestli nejsme slepá ulička. Jak je to s místem...

Hejdánek: No, a kromě toho ještě otázka, jestli ta slepá ulička může být takto objektivizována. Fakt, že tě vyhubí nějaký úspěšnější živočich, nemusí znamenat, že jsi slepá ulička, že tvůj druh je slepá ulička. Fakt je, že my bysme klidně mohli říct, že vačnatci jsou slepá ulička, byli všude vyhubeni. No, ale v Austrálii zůstali a vyvinuli velmi analogické formy jako starý svět. To, co u nás je veverka, tak tam je vakoveverka. Co tady u nás je myš, tak tam je vakomyš.

No, a celkem to je mimochodem pro *Teilharda* tohle argument pro jeho koncepci takzvané *ortogeneze*. Že prostě vývoj organismů je na dlouhé etapy naplánovaný dopředu. A ukazuje to na tom, že to oddělení Austrálie, ke kterému došlo strašně dávno, a tehdy ty formy, které teď jsou ve starém světě a v Austrálii, vůbec nebyly. Ty se vyvinuly teprve v tom strašlivém období a vyvinuly se naprosto analogicky, nebo z větší části analogicky v obou těch liniích. Nové formy a objevily se analogicky. Předtím o nich nebylo páru.

Jenomže jeden vynález nebyl učiněn v té Austrálii, totiž vynález placenty. Takže tam všechna zvířata nadále pracovala s vakem. Ten vynález placenty tam chybí. Čili může se stát, že nějaký vynález chybí, ale jinak se to vyvíjí prostě liniemi, které jsou naprosto analogické.

No, takže z toho se dá vysuzovat cosi, ale tady pro ten případ, může se stát, že třeba fyziologicky náš rozum, náš mozek, přesně řečeno fyziologicky náš mozek má jakýsi nedostatek. A že prostě nejsme schopni třeba tak rychle a tak široce nebo tak komplikovaně myslet jako nějaká ta jiná civilizace odněkud a tak dál. Že jsme fyziologicky na tom slabší. No a pak ovšem buďto je operativně vylepšitelný, nebo není. Ale v každém případě nemáme možnost je dosáhnout. A tedy náš poměr k nim zůstane jako poměr naší opice k nám.

Ovšem to je jenom díky tomu, že jsme ve vývoji nedošli ještě dost daleko. Je velmi pravděpodobné, že kdyby ten náš vývoj se nechal proběhnout ještě dál, tak i fyziologicky, podle *Teilharda*, dospějeme do stadia, kdy už budeme schopni.

Jiný hlas: To znamená, že všechny organismy na zemi včetně hmyzu a takových potvor by v zásadě za nějakou dobu dostatečně dlouhou musely dospět na tu úroveň, na které jsme my dneska?

Hejdánek: To nevím, ale některý určitě. Takhle obecně se to nedá říct, protože naše zkušenost, říká *Teilhard*, je ta, že k tomu zrodu vědomí došlo jedině tam, kde došlo k *cerebralizaci*. To znamená jenom u vyšších savců.

Kdežto ve všech ostatních třídách živých tvorů tenhle vynález nebyl učiněn. Takže tam nic takového nepozorujeme a nedovedeme si zatím představit, že by k něčemu takovému došlo. Ovšem zcela vyloučit se to nedá. Takže je docela možné, že kdyby tady nebyl člověk, tak nějaká jiná větev toho stromu života by se chopila iniciativy. Není to jenom možné, je to nutné podle *Teilharda*, protože ten tlak toho puzení by prostě někde prorazil.

Díky tomu, že prorazil u savců, tak se vyčerpal, takže ty ostatní větve zůstaly stát. No, ale kdyby náhodou vyhynul člověk, tak nezbytně ten tlak bude narůstat a prorazí nějakou jinou linií. Jestli by to byla zas *cerebralizace*, nebo něco jiného, to je těžko takto metafyzicky o tom uvažovat, ale *Teilhard* je přesvědčený, že by to muselo být něco takového, co by umožnilo reflexi.

Bez reflexe není možné to jeho supervědomí. Tam je otázka, co to znamená ta reflexe, jestli je to kolektivní reflexe. To je problém, jestli včely, kdyby se vyvinuly v nějaké včely, jestli by byly schopny rovnou kolektivní reflexe, aniž by byla jednotlivá včela schopna individuální reflexe a tak dále. To jsou takové spekulace. Ale v zásadě je přesvědčen, že ten tlak by se prosadil jiným směrem, kdyby nebylo člověka nebo kdyby člověk vyhynul.

Jiný hlas: Ale to je furt omezení na toho člověka, který je schopen jisté reflexe, ten tlak, to dosažení maxima toho, co je teď schopen v minimu, nebo ne v minimu, ale v jistém omezení. On si nedokáže představit, že by mohlo být něco, co by bylo ještě podstatně jiného.

Hejdánek: Představit si to nedokážeme, ale usoudit, připustit to. On dokonce o tom vykládá, že by tomu tak bylo. Že prostě tady to je v případě savců, není nutné, aby to tak bylo, my víme jenom tenhle případ, takže těžko generalizovat, to by bylo nevědecké generalizovat. My známe tento případ. Je v zásadě možné, že třeba na nějaké vzdálené planetě schopnost reflexe za zvláštních okolností vyvinou rostliny. Proč ne? To neznamená, že může docházet k úplně k něčemu jinému než reflexe.

Jiný hlas: Ne, to ne. No ano, to pro něj není.

Hejdánek: Ne, ne pro něj. To prostě principiálně my nahlížíme, proč nemůže být. To není jenom, že to je jeho názor nahodilej, ale to nemůže být jinak, protože k tomu vědomí nemůže dojít tam, kde – jak bych řekl nejtejarovštěji – kde nějaké živé bytosti nevykročí z té sféry té vitality, z té pouhé vitality, a kde se nestanou obyvateli toho světa *logos*.

Reflexe je nezbytná k tomu, aby – nebo je spjata... To je otázka. Když řeknu nezbytná, to zní, jako by byla prostředek, to by bylo poněkud nepřesné. Reflexe nemůže chybět, protože není světa *logos* bez vědomí, nebo není možno pobývat ve světě *logos* bez vědomí, bez reflexe. To je způsob, jak člověk pobývá ve světě *logos*, ve světě řeči, s tím, že mluví, myslí.

Jiný hlas: Ano, je to spjata.

Hejdánek: Tedy řeči. Bez toho to není možné. Čili to je ten důvod, ne že by to bylo možné nějak jinak. Nebylo možné nějak jinak. Fyziologicky, biologicky to může být na úplně jiném základě. Může to být tvor nepodobnej člověku, naprosto cokoli je možné.

Ale jakmile dojde na určitou úroveň, tak každé takové tvor, ať je to rostlina, savec, hmyz nějaký nebo sépie – tam prej je velmi chytrá – cokoli, tak na určité úrovni dojde k tomu přeskoku, k tomu přelomu, k té revoluci vědomí. A pak se dostane jako obyvatel světa *logos* na rovinu, která jakýmsi způsobem devaluje ty všechny fyziologické předpoklady, který tady byly předtím. Pak je jedno, jestli se to vyvinulo ze sépie, nebo z rostliny, nebo ze savce. Je to fuk. Jakmile se stane obyvatel světa *logos*, tak jeho emoce

budou rozmanité, ale jeho způsob uvažování bude stále víc konvergovat k tomu, jak uvažují v těch ostatních liniích.

Tady už nejde o to, jestli je někdo pokročilejší, nebo méně pokročilejší, nýbrž jde o to, že na určité úrovni je jedno, z který ty větve se to vědomí zrodilo. Poněvadž reflexe znamená vědomí nejenom subjektivní, vědomí, které je schopno se své subjektivity zbavovat, respektive ji kontrolovat. Mít nad ní kontrolu, mít nad ní vrch, vědět o své subjektivitě, to znamená do jisté míry ji relativizovat.

Schopnost dorozumění není založena na podobnosti fyziologické, nýbrž ta je založena na tom *logos*. Ten *logos* je jeden pro všechny.

Jiný hlas: Když to je na jednu stranu... Můžu se zeptat... Vy jste mi odpověděl, tak to bylo odpovězeno tak, jak já jsem to nechtěl slyšet, ale to je jedno. Chtěl jsem se zeptat ještě jenom na to, když jste mi říkal, že bez kontextu nepoznám genialitu Mozarta. Jako argument, jako kdybych já se chtěl úplně zbavit té souvislosti, jako kdyby tam žádná nebyla mezi tím jedincem a tím vesmírem, mezi člověkem a vesmírem. A já jsem se chtěl zeptat, jak jste to myslel, když jste říkal, že bez kontextu nepoznám genialitu Mozarta? Jaké souvislosti? Jako když já poslouchám Mozarta, tak musím znát celý kontext, nebo jak jste to myslel? Hejdánek: Ne, poslouchat ho můžete klidně. Ale posoudit, co je Mozart, nemůžete, když neznáte ostatní skladatele té doby.

Jiný hlas: Takže poznáte geniální dílo, ale nepoznáte geniálního Mozarta?

Hejdánek: Já jsem si teď vzpomněl na ten bod, kterej mi vypadl. To je to, my jsme si od začátku říkali – proč jsme vůbec začali *Gilgamešem* a proč jsme začali *Biblií* a tak – od začátku jsme si říkali, že ten motiv našich úvah je poznání, které si budeme ověřovat potom čím dál u každého případu znovu, že jaký svět, takový člověk, a jaký člověk, takový svět. Nebo přesněji řečeno, jaké pojetí světa, takové pojetí člověka, a jaké pojetí člověka, takové pojetí světa. Že tyhle věci patří k sobě. Že člověk může být uchopen myšlenkově jediné tak, že zároveň nepředmětně se vypovídá něco o světě, v kterém žije. A že svět může být myšlenkově uchopen jediné tak, že zároveň se vypovídá něco o tom člověku. Že ten člověk, který rýsuje tady obraz světa, nechtěně třeba a nevědomky ukazuje, jaké je jeho sebepochopení. Tohle je ta důležitá věc. Když si tohle uvědomíš, že je to takhle spjato, tak nejlépe je to tematizovat. To je to, co dělá filosofie. Když víme, že moderní věda, která nám líčí, jak vypadá kosmos, de facto nepředmětně, nevědoměle vypovídá, co si myslí o člověku. A to je to hrůzostrašné – ne ta kosmologie, ale přírodní věda –, že proto ten člověk je vlastně vykořeněn, protože vlastně ztratil svůj správný kontext. A to, co tady ta přírodověda dělá, je, že mu tady modeluje úplně jiný kontext, v němž ten člověk je nicotný. Celá moderní věda vykládá, vypovídá o sobě, že má jakési strašné komplexy co do pojetí sebe, co do pojetí člověka. A jestliže dneska ten nejnovější astrofyzik a astrofyzikální kosmologie se dobírá některých momentů, které jsou kupodivu jakousi reminiscencí – ale ne vědomou, spíše dodatečně odhalovanou, jakousi takovou nechtěnou, nevědomou vzpomínkou na staré myslitele – tak najednou se nám v tomto úzkém poměrně směru nebo úzkém výseku moderní přírodovědy najednou ukazuje cesta, která nás vede ke starým problémům, které byly filosofické.

To není požadavek, že jsme si na začátku stanovili, že mermomocí a děj se co děj chceme dokázat, že život nebo lidský život je sourodý s vesmírem. Ta sourodost je především rozpoznána tak, že jaké pojetí světa, takové pojetí člověka, a obráceně. To patří k sobě. To jsme rozpoznali už v *Gilgamešovi* a rozpoznávali jsme to od té doby a doteďka se vždy znovu ukazuje, že pojetí světa a pojetí člověka jde spolu, že to nejde oddělit, že tady není jedna věc a druhá věc, což nám tvrdí převážná část filosofie našeho století.

Když tomu tak je, tak to budeme tematizovat a budeme přímo chtít nahlédnout, jaké jsou ty reálné souvislosti mezi světem jako celkem, skutečným světem a skutečným člověkem, lidskou skutečností. Jestliže to je spjato v myšlenkách, tak se chceme zeptat: Jak to je ve skutečnosti? Zkontrolujeme si, čím to je, že obě pojetí vždycky tak souvisí. Chceme si to zkontrolovat na objasňování vztahu mezi životem a vesmírem.

To je smysl našeho úsilí, našeho myšlenkového postupu. Je jasné, že pojetí světa a pojetí člověka souvisí,

ale aby to legitimně souviselo, k tomu potřebujeme vidět, jak souvisí skutečně člověk se světem, jaké je jeho místo ve světě. Do světa neseme něco, co zůstávalo hodně v skrytu. To je to, co filosofie dělá, má dělat.